

УДК 371.4

DOI 10.58649/1694-5344-2025-2-9-13

АБДЫМОМУНОВА Г.А., ЖУМАТАЕВА А.С., БЕЙШЕНБЕКОВА М.О.

Ж. Баласагын атындагы КУУ

АБДЫМОМУНОВА Г.А., ЖУМАТАЕВА А.С., БЕЙШЕНБЕКОВА М.О.

КНУ имени Ж. Баласагына

ABDYMOMUNOVA G.A., ZHUMATAEVA A.S., BEISHENBEKOVA M.O.

KNU J. Balasagyn

КЕНЖЕ МЕКТЕП ОКУУЧУЛАРЫН ФИЗИКАЛЫК ЖАКТАН ЧЫНДОО ҮЧҮН КЫЙМЫЛДУУ ОЮНДАРДЫН РОЛУ ЖАНА МААНИСИ

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТНЫХ ИГР В ФИЗИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ УЧАЩИХСЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ

THE ROLE AND IMPORTANCE OF ACTIVITY GAMES IN THE PHYSICAL DEVELOPMENT OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Кыскача мүнөздөмө: Бул макалада кыймылдуу оюндардын кенже мектеп окуучуларынын физикалык өнүгүүсүнө тийгизген таасири изилденет. Изилдөөнүн негизги максаты – кыймылдуу оюндардын балдардын ден соолугун чындоодогу жана кыймыл жөндөмдөрүн өркүндөтүүдөгү ролун аныктоо. Макалада кыймылдуу оюндардын теориялык негиздери каралып, алардын педагогикалык мааниси талданат. Изилдөөдө теориялык анализ жана сурамжылоо ыкмалары колдонулуп, Бишкек шаарындагы №15 орто мектебинде жүргүзүлгөн сурамжылоонун жыйынтыктары келтирилген. Алынган маалыматтар кыймылдуу оюндардын окуучулардын дене тарбия даярдыгын жакшыртуудагы эффективдүүлүгүн көрсөттү. Макаланын соңунда дене тарбия сабактарында кыймылдуу оюндарды системалуу түрдө колдонууну сунуштоо менен практикалык сунуштар берилет.

Аннотация: В статье рассматривается влияние подвижных игр на физическое развитие учащихся младших классов. Основная цель исследования – определить роль подвижных игр в укреплении здоровья детей и совершенствовании их двигательных навыков. В статье рассматриваются теоретические основы подвижных игр и анализируется их педагогическое значение. В исследовании использовались методы теоретического анализа и опроса, а также представлены результаты опроса, проведенного в средней школе № 15 города Бишкек. Полученные данные показали эффективность подвижных игр в повышении физической подготовленности студентов. В конце статьи даны практические рекомендации, предполагающие систематическое использование подвижных игр на уроках физкультуры.

Abstract: The article examines the impact of outdoor games on the physical development of primary school students. The main objective of the study is to determine the role of outdoor games in strengthening children's health and improving their motor skills. The article examines the theoretical foundations of outdoor games and analyzes their pedagogical significance. The study used methods of theoretical analysis and survey, and presents the results of a survey conducted in secondary school No. 15 in Bishkek. The data obtained showed the effectiveness of outdoor games in improving the physical fitness of students. At the end of the article, practical recommendations are given suggesting the systematic use of outdoor games in physical education lessons.

Негизги сөздөр: кыймылдуу оюндар, кенже мектеп окуучулары, физикалык өнүгүү, дене тарбия, педагогикалык практика.

Ключевые слова: подвижные игры, младшие школьники, физическое развитие, физическое воспитание, педагогическая практика.

Keywords: outdoor games, primary school students, physical development, physical education, teaching practice.

Кенже мектеп курактагы балдардын өз алдынчалыгын жана чыгармачылык активдүүлүгүн өнүктүрүү проблемасынын актуалдуулугу жана мааниси көптөгөн факторлор менен, анын ичинде кенже мектеп окуучуларына билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандартынын талаптары менен аныкталат. Мамлекеттик билим берүү стандартында белгиленген милдеттердин бири балдардын демилгесин, өз алдынчалыгын жана чыгармачылыгын өнүктүрүү болуп саналат [7]. Бул маселени чечүү баланын субъективдүү позициясын калыптандыруу шартында гана мүмкүн болот, бул үчүн зарыл шарттар балдарды өнүктүрүүгө жана тарбиялоого инсандык-багытталган жана иш-аракетке негизделген мамилени ишке ашыруу болуп саналат;

Кенже мектеп курактагы балдардын өз алдынчалыгын жана чыгармачылык активдүүлүгүн камтыган жеке сапаттарын өнүктүрүү маселеси психология жана педагогика тармагындагы изилдөөчүлөрдүн көңүл борборунда болуп келген (В.В.Агеев, Р.С.Буре, Н.А.Ветлугина, Л.С.Выготский, О.М.Дьяченко, Е.Е.Кравцова, М.В.Яушкин, М.В.Миленко, З.А.Михайлова, Н.Н.Поддяков ж.б.) [1; 5; 7].

Кенже мектеп курактагы балдардын кыймыл-аракетинде өз алдынчалыкты өнүктүрүүнүн ар кандай аспектилерине тиешелүү маселелерди И.М.Кенеман, Л.М.Лескова, Т.И.Осокина ж.б. окумуштуулар изилдеп, кенже мектеп курактагы иш-аракеттин алдыңкы түрү окуу жана оюн ишмердүүлүк экендигине таянып, педагогдор оюнду кенже мектеп курактагы балдарды тарбиялоонун жана өнүктүрүүнүн негизги каражаттарынын бири катары карашат [3].

Е.Я.Степаненкованын айтымында, кыймылдуу оюндар баланын ден соолугуна гана эмес, ошондой эле чыгармачылык активдүүлүктүн, өз алдынчалыктын активдешине, оюн маселелерин чечүүдө эркиндиктин көрүнүшүнө өбөлгө түзөт [7].

Кыймылдуу оюндар баланын маданиятын өнүктүрүү үчүн негизги шарттардын бири болуп саналат. Окуучулар курчап турган дүйнөнү түшүнөт жана тааныйт, аларда анын интеллектти, фантазиясы өнүгүп, коомдук сапаттары калыптанат. Кыймылдуу оюндар ар дайым баланын кыймылга болгон табигый муктаждыгын жана кыймылдаткыч маселесин чечүүнүн жолун издеген чыгармачылык иш-аракет болуп саналат. Оюн учурунда бала

айланадагы дүйнөнү таанып гана тим болбостон, аны өзгөртөт.

Кенже мектеп курагы – баланын физикалык жана психологиялык өнүгүүсү үчүн маанилүү этап болуп саналат. Бул мезгилде кыймылдуу оюндар ден соолукту чыңдоо, кыймыл-аракет жөндөмдүүлүктөрүн өркүндөтүү жана социалдык адаптацияга өбөлгө түзөт. Бул багытта изилдөөлөр көрсөткөндөй, кыймылдуу оюндар окуучулардын жалпы дене тарбия даярдыгын жакшыртат.

Баланы психикалык жактан тарбиялоодо кыймылдуу оюндун ролу чоң: балдар эрежелерге ылайык иш-аракет кылууга, мейкиндик терминологиясын өздөштүрүү, өзгөргөн оюн кырдаалында аң-сезимдүү аракеттенүүгө жана курчап турган дүйнө менен таанышууга үйрөнүшөт. Оюндун жүрүшүндө эс-тутум, ой жүгүртүү активдешип, ой жүгүртүү, фантазия өнүгөт. Балдар оюндун маанисин үйрөнүшөт, эрежелерди эстеп калышат, тандалган ролго ылайык иш-аракет кылууга үйрөнүшөт, болгон кыймыл-аракетти чыгармачылык менен колдонот, өз аракеттерин жана жолдошторунун аракеттерин талдоону үйрөнүшөт. Ачык мейкиндиктеги оюндар көбүнчө ырлар, поэмалар, саноочу ырлар жана оюн баштоочулар менен коштолот. Мындай оюндар балдардын лексикасын толуктап, кепти байытат. Адеп-ахлактык жактан тарбиялоодо да кыймылдуу оюндардын мааниси чоң. Балдар командада иштөөгө жана жалпы талаптарга баш ийүүгө үйрөнүшөт. Балдар оюндун эрежелерин мыйзам катары кабыл алышат жана аларды аң-сезимдүү түрдө ишке ашыруу эркти калыптандырат, өзүн-өзү кармай билүүнү, чыдамкайлыкты, өзүнүн иш-аракетин жана жүрүм-турумун башкара билүү жөндөмүн калыптандырат. Оюн чынчылдыкты, тартипти жана адилеттүүлүктү өнүктүрөт. Кыймылдуу оюн чын ыккластуулукка, жолдоштукка үйрөтөт. Оюндун эрежелерине баш ийүү менен балдар адеп-ахлактык ишмердүүлүккө практикалык жактан машыгышат, дос болууга, бири-бирине боорукер болууга, жардам берүүгө үйрөнүшөт [4].

Кыймылдуу оюндар – бул баланын, бул мезгилдин инсанынын өнүгүүсүнүн эң жогорку баскычы (балалыктан баштап өспүрүм куракка чейин), анткени ал ички дүйнөсүнүн ээн-эркин элеси, анын өзүнүн зарылчылыгына жана муктаждыгына жараша образы, аны кыймылдуу оюндар деген сөздүн өзү эле билдирет. Бул адамдын азыркы

этаптагы эң таза жана руханий көрүнүшү, ошол эле учурда ал адамдын бүткүл жашоосунун, адамдагы да, бардык нерселердеги да ички, жашыруун, табигый жашоонун прототиби жана көчүрмөсү. Демек, оюн өзүнө жана айлана-чөйрөгө тынчтыкты, кубанычты, эркиндикти, канааттанууну жаратат.

Педагогикалык практикада жамааттык жана жеке кыймылдуу оюндар, ошондой эле спорттук ишмердүүлүктү камсыз кылуучу оюндар колдонулат.

Жамааттык кыймылдуу оюндар – бир эле учурда чоң топтун катышуучулары, жалпы класс же спорттук иш-чараларда катышкан оюндар.

Индивидуалдык кыймылдуу оюндар - адатта балдар тарабынан уюштурулуп түзүлөт. Мындай оюндарда ар бир адам өзүнүн планын белгилеп, өзүнө шарттарды жана эрежелерди коюп, кааласа аларды өзгөртө алат. Пандаштырылган иш-чараларды ишке ашыруу жолдору да жеке каалоосуна жараша тандалат.

Мектеп жашындагы физикалык сапаттарды калыптандырууда оюндар чоң мааниге ээ жана мектеп окуучуларынын мындан аркы өнүгүүсүнө жана жеке жашоосуна жакшы таасирин тийгизет. Оюндун максатына жана мүнөзүнө, анын физикалык жана эмоционалдык жүгүнө, окуучулардын курамына жараша аны сабактын бардык бөлүктөрүнө киргизүүгө болот.

Кенже мектеп окуучуларынын физикалык өнүгүүсүнө кыймылдуу оюндардын тийгизген таасирин изилдөө максатын көздө изилдөөнүн төмөнкү милдеттерин аныктап алдык:

1. Кыймылдуу оюндардын теориялык негиздерин жана педагогикалык маанисин талдоо.

2. Кенже мектеп окуучуларынын физикалык өнүгүүсүндө кыймылдуу оюндардын ордун аныктоо.

3. Сурамжылоо ыкмасы аркылуу окуучулардын кыймылдуу оюндарга болгон катышуусун жана анын физикалык өнүгүүгө тийгизген таасирин изилдөө.

4. Алынган жыйынтыктарды талдап, сунуштарды иштеп чыгуу.

Изилдөө ыкмалары:

Теориялык анализ – кыймылдуу оюндардын физикалык өнүгүүгө тийгизген таасири тууралуу илимий адабияттарды жана мугалимдердин тажрыйбасын талдоо.

Сурамжылоо ыкмасы – окуучулар жана мугалимдер арасында анкеталык сурамжылоо

жүргүзүү. Сурамжылоодо төмөнкү суроолор камтылат:

1. Кыймылдуу оюндарга канчалык көп катышасыз?

2. Кыймылдуу оюндар ден соолугуңузга жана физикалык активдүүлүгүңүзгө кандай таасир этет?

3. Дене тарбия сабагында эң жактырган кыймылдуу оюн кайсы?

Кыймылдуу оюндардын теориялык негиздери жана педагогикалык мааниси.

Кыймылдуу оюндар – бул балдардын физикалык, психологиялык жана социалдык өнүгүүсүнө багытталган атайын уюштурулган кыймыл-аракет түрлөрү. Педагогикалык практикада кыймылдуу оюндар балдардын дене тарбиясы менен катар эмоциялык абалын чыңдоодо негизги курал катары каралат [8].

Педагогикалык илимий булактарда кыймылдуу оюндардын төмөнкүдөй маанилүү функциялары белгиленет:

Физикалык өнүгүү: Дене булчуңдарын чыңдоо, кыймыл координациясын жакшыртуу жана чыдамкайлыкты арттыруу.

Психологиялык өнүгүү: Стресс деңгээлин төмөндөтүү, мотивацияны жогорулатуу, өзүнө ишенимди арттыруу.

Социалдык адаптация: Топтук иш-аракеттерде кызматташуу, лидерлик жөндөмдөрүн өнүктүрүү, тартипке үйрөтүү.

Л.С. Выготскийдин социалдык-маданий теориясында кыймылдуу оюндар балдардын когнитивдик өнүгүүсүнө таасир этери белгиленет. Мындан тышкары, кыймылдуу оюндар аркылуу окуучулар өз алдынча чечим кабыл алууга жана эрежелерди сактоого үйрөнөт [6].

Кенже мектеп окуучуларынын жаш өзгөчөлүктөрүнө жараша кыймылдуу оюндар дене тарбия процессинде маанилүү орунду ээлейт. Дене тарбия программаларында кыймылдуу оюндар күч-кубатты өнүктүрүү, шамдагайлыкты жана тең салмактуулукту жакшыртуу үчүн колдонулат [2].

Изилдөөлөргө ылайык, кыймылдуу оюндар төмөндөгүдөй натыйжа берерин аныктоого болот:

Биринчиден ден соолукту чыңдайт: Булчуңдардын өнүгүүсүн колдойт, жүрөк-кан тамыр жана дем алуу системаларын жакшыртат.

Экинчиден кыймыл активдүүлүгүн жогорулатат: Балдардын күнүмдүк физикалык активдүүлүгүн көбөйтүп, семирүүнүн алдын алат.

Үчүнчүдөн координацияны жакшыртат: Тең салмакты сактоо жана мейкиндикти туура баалоо жөндөмүн өнүктүрөт [9].

Изилдөөнүн жүрүшүндө сурамжылоо уюштурулду.

Изилдөө 2024-жылы Бишкек шаарындагы Ленин районунун 82 жалпы билим берүү орто мектебинде жүргүзүлдү. Анда 2-4-класстын 50 окуучусу жана 2 башталгыч класс мугалими 2 дене тарбия мугалими катышты.

Сурамжылоодо кыймылдуу оюндарга катышуу жыштыгы, физикалык абалдын өзгөрүүсүнө болгон көз караш, жактырылган кыймылдуу оюндардын түрлөрү сыяктуу багыттар камтылды.

Натыйжада окуучулардын 78% кыймылдуу оюндар физикалык абалын жакшыртарын белгилешти.

65% дене тарбия сабагында кыймылдуу оюндарга активдүү катышарын билдиришти.

Жактырылган оюндардын арасында “Жүгүрмөк”, “Топ тийдирүү” жана “Аркан тартыш” оюндары биринчи орунда турганын аныктай алдык.

Дене тарбия мугалимдеринин пикирине ылайык, кыймылдуу оюндар окуучулардын көңүлүн көтөрүп, сабакка кызыгуусун арттырат жана дене активдүүлүгүн нормалдаштырат.

Жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыгында кыймылдуу оюндардын кенже мектеп окуучуларынын физикалык өнүгүүсүнө тийгизген оң таасири аныкталды. Негизги тыянак катары төмөнкүлөрдү белгилөөгө болот:

1. Кенже мектеп окуучуларын физикалык жактан чыңдоо үчүн кыймылдуу оюндардын мааниси чоң. Анткени алар окуучулардын ден соолугун чыңдоого, кыймыл координациясын жакшыртууга жана физикалык активдүүлүгүн жогорулатууга өбөлгө түзөт.

2. Кенже мектеп окуучуларын физикалык жактан чыңдоо үчүн кыймылдуу оюндарга балдардын активдүү катышуусу маанилүү: Сурамжылоого катышкан окуучулардын 78% кыймылдуу оюндар физикалык абалын жакшыртарын белгилешти. Бул оюндар дене тарбия сабактарында окуучулардын кызыгуусун арттырып, денелик жана психологиялык өнүгүүгө шарт түзөт.

3. Мугалимдердин пикири: Дене тарбия мугалимдери кыймылдуу оюндар балдардын социалдык адаптациясына, эрежелерди сактоо жөндөмүнө жана командалык ишке

тартылуусуна оң таасир этерин баса белгилешти.

Жогоркуларды эске алып, изилдөөнүн жыйынтыгында төмөнкүдөй сунуштарды белгилөөгө болот:

1. Дене тарбия сабагында кыймылдуу оюндардын санын көбөйтүү: Окуучулардын физикалык өнүгүүсүн колдоо максатында дене тарбия сабактарында кыймылдуу оюндардын түрлөрүн көбөйтүү сунушталат.

2. Кыймылдуу оюндарды системалуу колдонуу: Кыймылдуу оюндарды окуу процессинде гана эмес, дене тарбиядан тышкаркы иш-чараларда да колдонуу окуучулардын жалпы активдүүлүгүн арттырат.

3. Ата-энелер менен кызматташуу: Окуучулардын ден соолугун чыңдоо үчүн ата-энелер менен биргеликте кыймылдуу оюндарга кызыктыруу программаларын уюштуруу сунушталат.

Колдонулган адабияттар

1. Акулова Е.Ф. Формирование индивидуальности, самостоятельности и ответственности у дошкольников посредством подвижных игр // Наука, образование, общество, 2015, № 4(6), с. 38-52.
2. Адылбек кызы Г., Жуматаева, А.С., Абдурашид кызы М. Окуу предметтеринин интеграциясы заманбап дүйнөдө педагогикалык көрүнүш катары // Ж. Баласагын атындагы КУУнун Жарчысы, 2024, № 3(114), 83-89 бб.
3. Андреева Т.Г., Вялова Н.В. Использование народных подвижных игр в физическом воспитании старших дошкольников // Неофит: Выпуск 15: Сборник статей по материалам научно-практических конференций, аспирантов, магистрантов, студентов. – Н.Новгород: НГПУ им. К.Минина, 2018, с. 60-65.
4. Джанузаков К.Ч., Абдыбековна Н.А., Рыспаева Ч.К. Дене тарбия жана спорттун педагогикасы: Окуу китеби. – Бишкек: “MirAs-Print”, 2022, 272 б.
5. Доман Г. Как сделать ребенка физически совершенным. – Москва: АСТ, Аквариум, 2000, 333 с.
6. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – Москва: АСТ, 2008.
7. Степаненкова Э. Методика физического воспитания. – Москва, 2005.
8. Физическая культура // Научно-методический журнал. – Москва, 2002, №4.
9. Жуматаева А.С., Назарбекова Б.Ж., Мураталиева П.М. Заманбап мектепке чейинки билим берүү мекемесиндеги тарбия иштеринин методдору // Ж. Баласагын атындагы КУУнун Жарчысы, 2024, № 3(114), 136-138 бб.

Рецензент: к.п.н., доцент Таирова К.А.